

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 52., BR. 5., 161. – 200., ZAGREB, PROSINAC 2005.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

POGLEDI TONE PERUŠKA NA HRVATSKI JEZIK U ISTRI

Ivan Zoričić

Povijest hrvatskoga književnog jezika u prošlom, dvadesetom stoljeću obilježile su ne samo stručne, unutarjezične mijene već i, u još znatnijoj mjeri, izvanjezični, društveni i politički utjecaji. To se osobito zorno opaža gledajući se samo Istra,¹ ta naša najzapadnija pokrajina na razmeđu slavenstva i romanstva, u kojoj su jezični lomovi bili i česti i oštri kao malo gdje drugdje. Dva su od njih najznatnija. Prvo, istom kada se hrvatski jezik u dugoj polovici devetnaestoga i početkom dvadesetog stoljeća najzad stao jače uzdizati, nastupilo je odmah iza Prvog svjetskog rata, nakon što je Istra priključena Italiji, a napose od dolaska fašista na vlast, doba posvemašnjih zabrana, progona i zatiranja svega što je hrvatsko, doba kakvo je jedva zabilježeno na europskim prostorima u novije vrijeme.² I, drugo, nakon što je 1943. godine poslije kapitulacije fašističke Italije taj prostor politički sjedinjen s matičnom zemljom, valjalo je često polaziti gotovo od samih početaka, školovati kadrove na hrvatskom jeziku, otvarati škole svih razina i širiti jezičnu kulturu u svim slojevima pučanstva. A to je pučanstvo, iako stoljećima u znatnoj

¹ U ovom radu, kao i u Peruškovim jezičnim razmatranjima, riječ je samo o onome (većem) dijelu istarskog poluotoka koji je u sastavu hrvatske države.

² Kao trajni svjedoci bezumna zatiranja hrvatskoga jezika i kulture ostaju, pored ostaloga, otučeni glagoljski natpisi u kamenu po mnogim mjestima u srednjoj i sjevernoj Istri: Hum, Vrh, Sovinjak i dr.

mjeri odvojeno od vlastite matice, očuvalo nacionalnu svijest i svoj organski govor, makar i obilato zasićen posuđenicama. Međutim, poznavanje hrvatskoga književnog jezika bilo je slabo, izuzme li se uzak krug intelektualaca koji su se školovali u Zagrebu ili po drugim mjestima prve Jugoslavije.

U tim je jezičnim, kulturnim i društvenim prijelomnicama sudjelovao na različite načine i Tone Peruško. Otuda onda i potreba da se danas, gotovo četrdeset godina od njegove smrti i u prigodi skore stote obljetnice rođenja, koja je pristigla u veljači 2005. godine, potpuniye i s primjerenim povijesnim odmakom, pokuša osvjetliti njegov jezikoslovni rad.³

Odmah valja reći da Tone Peruško (Premantura, 27. veljače 1905. – Pula, 27. srpnja 1967.), učitelj, metodičar, publicist i pisac, utemeljitelj prve nastavničke visokoškolske institucije u Istri, nije bio samo jezikoslovac ni po obrazovanju ni po praktičnom djelovanju. I pored toga njegova su jezična razmatranja svojedobno imala znatna odjeka, a i s današnjeg gledišta važna su za izvanjsku povijest hrvatskoga standarda u dvadesetom stoljeću.

Izvori su i poticaji Peruškovih jezikoslovnih nastojanja duboki i različiti. Prvi, onaj početni i korijenski interes za materinski jezik ponio je iz roditeljskog doma u Premanturi, od roditelja čiji su davni predci, zajedno s precima ostalih premanturskih starosjedilaca, pred više stoljeća doselili iz zadarskog zaleđa u to najjužnije istarsko naselje. Da je tako, potvrđuju, pored ostaloga, dva podatka iz njegova života. Tako zarana, još kao dječarac, Peruško surađuje s hrvatskim novinama što su izlazile u Trstu. A kada je poslije dolaska fašista bilo jasno da u Istri ne će biti škola na hrvatskom jeziku, roditelji upućuju 1922. godine sedamnaestogodišnjega Tonu na školovanje u učiteljsku školu najprije u Zadar pa u Šibenik.

Jamačno su iz istoga prvotnog izvora ponikle i one odlike što će ih znatno kasnije zapaziti S. Vukušić:

„Peruško je imao izvanredan sluh za pravi jezični obrat, za ljepotu riječi, napisane i izgovorene, a jedva bi mu promakla kriva riječ i govorni nesklad. I uvijek je čuo svjež jezični izbor i reagirao na jezičnu prinovu.”⁴

Iako se Peruško doticao jezika i jezičnih pitanja u Istri u nizu svojih povijesnih i publicističkih članaka, izrazitije su tomu posvećena dva njegova rada. Jedan je Pravopisni priručnik iz 1957. godine, a drugi su Razgovori o jeziku u Istri iz 1965. Temeljni pogledi iz ovoga potonjeg uvršteni su i u Knjigu o Istri, koju je Peruško namislio, a dovršili su ju suradnici nakon njegove smrti.

³ Prvi je o Peruškovim jezičnim pogledima pisao S. Vukušić u članku o desetoj obljetnici njegove smrti. Usp. S. Vukušić: Radovi na polju hrvatskog jezika, Istra, br. 2.–3., Pula, 1977., str. 60.–62.

⁴ T. Peruško: U svom vremenu, Istra kroz stoljeća, knj. 30., Rijeka, Pula, 1984., str. 12.

Sam autor u predgovoru Pravopisnog priručnika za riječi s glasovima č, ć, dž, đ, ije, je, kako glasi potpuni naslov toga djela, kaže da je rađen prema desetom izdanju Boranićeva pravopisa, ali se poslužio i drugim pravopisima i rječnicima, i to Belićevim pravopisom, Vukovićevim Pravopisnim pravilima, Maretićevim Jezičnim savjetnikom, Broz–Ivekovićevim rječnikom i Ivšić–Kravarovom knjigom Srpsko-hrvatski jezik na pločama. Zajedničkoga, novosadskog pravopisa hrvatskoga ili srpskog jezika tada još nije bilo. Iz toga je očito da se autor poslužio kroatističkim, upravo hrvatskim i srpskim izvorima iz prve polovice prošloga stoljeća, birajući one pravopisne teme oko kojih u njegovo vrijeme nije bilo prijepora, ali su se o njih mnogi spoticali u jezičnoj praksi. Njegova je nakana bila izrazito praktične naravi.

„Iako je ovaj pravopisni priručnik namijenjen u prvome redu učenicima obavezne škole, on će poslužiti i učenicima ostalih škola, a i odraslima, jer riječi, koje se u njemu nalaze, spadaju u krug riječi, s kojima se svaki čitalac susreće pri čitanju novina, časopisa, i knjiga, a osim toga baš ove riječi mnogi, i učenici i odrasli, vrlo često pogrešno pišu.”⁵

Peruško je i u ovom radu kao i u svim drugima polazio od žive govorne prakse, od nauma kako da pomogne učenicima i nastavnicima u usvajanju pravopisnih pravila koja su tada bila na snazi. Najveći je njegov prinos metodičke naravi jer svakoj od triju skupina (č, ć, zatim dž, đ, pa odrazi staroga jata) pristupa trojako. Najprije kreće od izgovora tih glasova jer se, kaže autor,

„jezik uči u prvom redu sluhom (uhom), zatim glasom (govornim organima), a tek nakon toga vidom (očima) i pokretom (rukom u pisanju)”⁶

Stoga svaka cjelina sadrži, prvo, kratak uvodni dio koji čitatelju objašnjava kako naučiti izgovor glasova, a istom potom slijede, na drugom mjestu u nizu, onodobna pravopisna pravila i iza njih rječnik probranih riječi s dotičnim glasovima. Upravo

⁵ T. Peruško: Pravopisni priručnik za riječi s glasovima č, ć, dž, đ, ije, je, ŠK, Zagreb, 1957., str. 5.

⁶ Isto, str. 8.

je u rječnik Peruško unio ponešto vlastitih proširaka. Tako su se na popisu našla, uz ostalo, sva mjesna imena iz Istre sa spomenutim glasovima, i to bez obzira na veličinu naselja: *Brseč, Ičići, Koromačno, Čepić, Lanišće* i dr. „jer se u pisanju tih imena” – obrazlaže autor – „u ostalim krajevima naše zemlje još dosta griješi”⁷.

Peruškov je priručnik još jedna pravopisna knjiga nastala iz nastavnih potreba i u vrijeme kada Boranićeva pravopisa odavno nije bilo na knjižarskom tržištu. Stoga je bio dočekan kao knjiga u koju treba zagledati i po kojoj se valja ravnati u poučavanju. Njezina je vrijednost ponajviše u tome što je autor prikupio znatan dio leksičkoga korpusa s slivenicima i odrazima staroga jata i što je pokazao kako se na jednostavan i prikladan način mogu savladati pravogovorne i pravopisne poteškoće što ih prate. Međutim, na tom su području poteškoće ostale gotovo iste kao i u Peruškovo vrijeme od prije pedesetak godina, ako danas nisu i veće, jer još uvijek nisu riješene ni sve teorijske dvojbe, napose kada je riječ o smjenjivanju *ijelje/eli*. Stoga je taj priručnik aktualan i danas, možda ipak više u metodičkom pogledu. Tomu valja pridodati da je metodički pristup jezičnim pitanjima, što ga je Peruško zasnovao u njemu, kasnije opširno primijenio i razradio u svom najopsežnijem i najpoznatijem djelu *Materinski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika)*. Taj je metodički udžbenik svojedobno bio toliko popularan da je u razmaku od deset godina, od 1961. do 1971., pretiskan čak u šest izdanja.

Druga Peruškova jezikoslovna knjiga (*Razgovori o jeziku u Istri*) nastala je nakon njegova konačnog povratka u Pulu i u vrijeme punoga autorova stvaralačkog zamaha.

Knjiga sadrži uvodni tekst o imenu jezika, podužu raspravu o hrvatskim narječjima i govorima te romanskim jezicima i govorima u Istri, osvrt na jezik Jurine i Franine, nešto napomena o jeziku Istarskog razvoda. Tu su još članci o jeziku narodne pjesme, značenju imena mjesta (toponima), proširenosti rodbinskih naziva u narodnim govorima, o nasilnoj promjeni prezimena i mjesnih imena po Istri u doba talijanskog fašizma i dva kraća priloga, jedan o pridjevu *pulski* i *puljski*, drugi o sklonidbi prezimena na *-i*, tipa *Keršovani*.

I njezin je nastanak poseban. Najprije je Peruško godine 1964. održao 15 predavanja na puljskoj radiopostaji u emisiji naslovljenoj *Razgovori o jeziku*. Kako je ta serija naišla na velik odjek u Istri, za nju su se zainteresirale i novine, pa je iste godine, uz neznatne preinake, otisnuta u više nastavaka u mjesnom listu *Glas Istre*. Najzad je od tamo na poticaj glavnoga urednika Šante Kranjca objavljen poseban otisak pod sadašnjim naslovom *Razgovori o jeziku u Istri*. Kasnije ju je priređivač S. Vukušić uvrstio u izbor iz Peruškovih djela što je objavljen u poznatoj knjižnici *Istra kroz stoljeća*.⁸

⁷ Isto, str. 4.

⁸ Tone Peruško: *U svome vremenu, Istra kroz stoljeća*, knjiga 30., Pula, Rijeka, 1984.

Sam je autor tvrdio, stoji u predgovoru, da su ti razgovori samo popularizacija već poznatih dostignuća u jezikoslovlju i da u njima nema ničega novoga što u znanosti nije već otprije poznato. To je, dakako, izraz autorove skromnosti, pa će pomniji i upućeniji čitatelj i u njoj lako razlučiti što je Peruško preuzeo od drugih, a što su njegovi prinosi i novi pogledi.

Polazište mu je u imenu jezika

„jer ni danas, 20 godina nakon oslobođenja, nisu mnogima jasni neki osnovni pojmovi o jeziku, narodnosti i sl. Talijanski fašizam, a ranije iredentistička i imperijalistička propaganda, ostavili su u glavama ljudi veliku zbrku koja, na žalost, još ni do danas nije sasvim razbistrena.”⁹

A upravo to, ime jezika, bilo je predmetom stoljetnih prijepora u hrvatskim zemljama sve do nedavna vremena pa bi svatko upućeniji u jezična pitanja očekivao još jedan iz mnoštva priloga o toj temi. Međutim, Peruško umjesto učene rasprave u uvodu prepričava dva događaja iz nastavne prakse koji svjedoče

„kako ni u školama ovdje u Istri nisu posvećivali dovoljno pažnje jezičnoj kulturi”

koja čini osnovicu svekolike kulture.¹⁰ U njima je riječ o tome da se u praksi čak i među školovanim ljudima nerijetko rabi naziv *istrijski* umjesto hrvatski jezik.

Slijedi cjelina o hrvatskim, u Peruška je to, naravno, u skladu s onodobnim shvaćanjima, hrvatskosrpskim govorima u Istri. Nakon što je spomenuo jezikoslovce koji su se bavili hrvatskim govorima u Istri, Peruško se priklanja klasifikaciji poljskog jezikoslovca Miecysława Maleckog iz 1930. godine, jer da je ona „pravilnija” od one koju je zastupao čakavac Josip Ribarić rodom iz Vodica na Ćićariji. I u ono doba, a napose danas, takav bi se odabir teško mogao opravdati. Zašto mu se Peruško priklonio, razabiremo na kraju opisa štokavskih govora. Po njegovu su sudu svi govori južne i zapadne Istre štokavski, a ne štokavsko-čakavski, kako je tvrdio Ribarić, i kao štokavski bliži su književnom jeziku. Otuda je, zaključuje Peruško,

„glupa ili zlonamjerna svaka tvrdnja da je to neki „istrijski” jezik, različit od ostalih hrvatskosrpskih govora.”¹¹

Iako se poziva na dijalektološka istraživanja, Peruško ne piše dijalektološku raspravu već popularno-znanstveni rad u kojemu preuzima temeljna obilježja govora iz onodobnih izvora pridodajući pokoji detalj iz vlastitoga iskustva. Najočitiije je to u navođenju primjera pojedinih govornih tipova. Umjesto govora obavijesnika iz nekoga mjesta koji su u dijalektološkim istraživanjima obično stariji i slabije školovani ljudi, Peruško svoje tvrdnje bogato oprimjeruje književnim tekstovima onih

⁹ T. Peruško: Razgovori o jeziku u Istri, Glas Istre, Pula, 1965., str. 7.

¹⁰ Isto, str. 9.

¹¹ Isto, str. 16.

pisaca kojima je dotični govor materinski. Primjeri su probrani iz tekstova poznatih, manje poznatih ili posve nepoznatih pisaca izvan Istre, među kojima su Vladimir Nazor, Mate Balota, Drago Gervais, Zvane Črnja, Tone Smoljanac (Tone Modrušan), Tugomil Ujčić, Miroslav Sinčić, Ivan Bostjančić i dr. Zanimljivo je da je uvršten i ulomak iz crtice tada još učenice Marije Višković iz Labina samo zato jer Peruško u to doba nije imao druge pisane potvrde za labinski govor.

Prikaz jezičnoga stanja u Istri ne bi bio potpun kad u njega ne bi bili uvršteni romanski jezici i govori, pa to čini i Peruško, uglavnom se služeći rezultatima istraživanja talijanskih jezikoslovaca i hrvatskih romanista, među kojima su Antonio Ive, Mateo Bartoli, Petar Skok, Mirko Deanović i dr. Budući da na istarskom prostoru žive zajedno već stoljećima žitelji slavenske i romanske jezične skupine, počesto sličnoga društvenoga statusa (seljaci, ribari), autor se ukratko zadržava na još nekim sociolingvističkim pitanjima toga zajedništva kao što su jezično posuđivanje, jezični prestiž, dvojezičnost, kadšto i trojezičnost pučanstva.

Druga je središnja tema Peruškovih razgovora o hrvatskom jeziku u Istri sudbina vlastitih imena, prezimena i mjesnih imena na koja se fašistička vlast u Istri obrušila svom žestinom, prisilno ih preinačujući u talijanski oblik, često i na komičan način. Posrijedi je bila asimilatorska protuhrvatska i protuslovenska kampanja velikih razmjera u kojoj su u bivšoj Julijskoj Krajini tijekom takozvane Musolinijeve „etničke melioracije” nasilno promijenjena prezimena oko pola milijuna žitelja.¹² Posljedice toga sežu sve do danas. Tršćanski publicist Paolo Paravel tvrdi:

„Jedinstven slučaj u povijesti Europe: velik dio stanovništva današnjih provincija Trsta, Gorice (Gorizia), Trbiža (Tarvisio) i Istrana u Italiji nema svoje pravo prezime, a često ni vlastito pravo ime – nosi druga imena i prezimena, izmišljena i nametnuta od nacional-fašizma. I velik dio službenih toponima na istom teritoriju nisu oni izvorni, nego drugi, nametnuti musolinijevskim dekretom.”¹³

Peruško je prilazište tomu osjetljivom jezičnom i društvenom pitanju jasno, nepristrano i stručno utemeljeno:

„Mi svi znamo da je talijanska fašistička vlast zakonskom uredbom od 28. ožujka 1923. prevela sve nazive imalo većih mjesta na talijanski... To je sve bilo ne samo nekulturno nego i politički besmisleno jer se promjenom naziva ne da za vječno sakriti nacionalni karakter nekoga kraja.”¹⁴

Tako u Puli i njezinoj okolici Peruško bilježi stare hrvatske nazive, npr. *Podstinje*, mjesto današnjeg naziva *Zlatne stijene*, *Mostina* za ono što neki Puljani zovu *Punta*,

¹² P. Parovel: Izbrisani identitet (Nasilno potalijančivanje imena i toponima u Julijskoj Krajini od 1919. do 1945., sa spiskovima iz Tršćanske, Goričke i Istarske pokrajine, te prvih 5300 dekreta), Udruženi nakladnici, Pazin–Poreč–Pula, 1993.

¹³ T. Peruško: Razgovori o jeziku u Istri, Glas Istre, Pula, 1965., str. 9.

¹⁴ Isto, str. 50.

Livade za Pragrande, zatim *Kamik* na cesti za Premanturu, pa *Prugovica*, *Gregovica* na istočnom izlazu iz grada, *Štrpedi*, *Pilica* i dr. A sve to s mišlju kako bismo i druge domaće nazive, kojih nije mnogo, morali oživjeti i zadržati. I pritom kaže:

„Nama i ne pada na pamet da bismo talijanske nazive prevodili, ali ne bismo smjeli pasti ni u drugu krajnost, pa pustiti da nametnuti nazivi polako i neosjetno istisnu naša domaća imena koja su nadjenuli naši stari poljima, brežuljcima, stazama i putovima gdje su oni živjeli i kuda su prolazili stotinama i stotinama godina.”¹⁵

Sva je prilika da ga ni suvremenici ni mladi naraštaji nisu uvijek u tome slijedili koliko bi bilo korisno.

Kao pristranosti s druge, hrvatske strane prema kojima bi talijanske nazive valjalo pohrvaćivati, Peruško spominje nekoliko pokušaja koji su ostali bez odjeka. Tako je stari pop Barbalić u Pomeru na početku dvadesetog stoljeća prevodio romanski naziv Valdebek, za naselje kod Pule, u Jarčev Dol. Iza 1945. godine ponegdje su mjesno ime Premantura preimenovali u Kamenjak, a Valtura u Glavica, što je u ovom primjeru samo naziv za jedan dio toga naselja.

„Po tome vidimo kako je svaka eventualna promjena toponima vrlo delikatno jezično, i ne samo jezično pitanje... Svaka eventualna promjena naziva mora biti dobro proučavana sa svih strana, i za to proučavanje su najpozvaniji naučni instituti ili skup stručnjaka raznih struka.”¹⁶

U znatnom dijelu knjige Peruško je zaokupljen ne samo novijom poviješću hrvatskoga jezika u Istri već i onim kulturnim i jezičnim vrijednostima koje pristižu iz velike starine i znak su jezične posebnosti. Taj ga naum dovodi do govora Jurine i Franine, rodbinskih naziva, jezika Istarskog razvoda i jezika narodne pjesme.

Razgovori dvaju starijih istarskih seljaka Jurine i Franine traju u različitim periodicima od 16. kolovoza 1871., kada su se prvi put pojavili u listu *Naša sloga*, prvom listu istarskih Hrvata na hrvatskom jeziku, pa sve do danas. Budući da se i u novinama i u radioemisijama obraćaju širem krugu ljudi, ne mogu govoriti samo jednim mjesnim govorom,

„jer oni nisu ni Labinjani, ni Pazinci, ni Buzećani; ni Vlahi, ni Bezjaki. Oni su sve to, ali ne posebno iz jednog kraja.”¹⁷

To znači da bi, po Peruškovu sudu, oni trebali uzimati riječi iz različitih mjesnih govora, a kad je tamo ne nađu, i iz književnog jezika.

„Zato nije ni za ocjenu govora Jurine i Franine mjerodavna činjenica što se neka riječ govori u nekom selu ili kraju, ako ta riječ nije u duhu hrvatskosrpskog jezika i ako za taj isti pojam postoji u nekom drugom selu ili kraju naša, prava riječ.”¹⁸

¹⁵ Isto, str. 50.

¹⁶ Isto, str. 57.

¹⁷ Isto, str. 41.

¹⁸ Isto, str. 42.

Stoga, primjerice, nije dobro da Jurina i Franina rabe isključivo riječ *letera* kada za taj pojam u drugom kraju žitelji imaju *pismo*. Još je manje opravdano da uzimaju riječ *ažilo* iz talijanskoga urbanog razgovornog idioma kada je još prije Prvoga svjetskog rata u Istri postojalo Društvo hrvatskih zabavilja i dječje su vrtiće nazivali zabavištima. Takvih je primjera podosta. Istina je, reći će Peruško, da se pojedine riječi i izričaji, kao *vetura*, *ažilo*, *fonja*, *perikolož*, *propijo*, *si*, *kapija*, *maještri* i dr., upotrebljavaju ne samo po gradovima zapadne Istre nego i u nekim mjesnim govorima u njihovoj okolici, ali istina je i to da one „nisu riječi cijele Istre”.¹⁹ Kako bi valjalo tragati za domaćom riječju i za izvornim zavičajnim izrazom, zorno posvjedočuje postupak pjesnika Mate Balote koji je s pomnjom odabirao prave narodne riječi što ih je nalazio ne samo u rodnom rakaljskom govoru već i u ostalim mjesnim govorima ili u narodnoj pjesmi.

Stari rodbinski nazivi koji točno označuju srodstvo nisu podjednako prošireni po svim hrvatskim prostorima, pa je tako i u Istri. Njezin južni i dijelom zapadni dio: Barbanština, Puljština i Poreština, izuzevši gradove, čuvaju te nazive. Oni su i slika društvenih prilika u prošlosti, prežitelji su te prošlosti u jeziku. Naziva nema u Pazinštini na području nekadašnje Pazinske knežije gdje je vladalo njemačko nasljedno pravo po kojemu je samo najstariji sin dobivao posjed, a ostali su morali seliti iz kuće. Na mletačkim posjedima u Istri vladalo je mletačko nasljedno pravo po kojemu se posjed dijelio na svu djecu pa se živjelo u kućnim zadrugama i čuvalo različite rodbinske nazive. Diferenciranim rodbinskim nazivima žitelji su potvrđivali svoje hrvatsko podrijetlo, no u prošlosti je bilo i onih koji su upravo od toga bježali. Kada bi se u južnoj ili zapadnoj Istri neka obitelj selila u grad i postajala gradskom, a to znači pomalo i talijanskom, obično bi svoje hrvatske rodbinske nazive zamijenila talijanskim, čak i onda kada bi joj materinski i obiteljski jezik i dalje bio hrvatski. Po tome je jasno da se u rodbinskim nazivima u Istri razabire negdašnje nasljedno pravo, a kadšto i političko usmjerenje u prošlosti. Dakako, u novije doba starih je rodbinskih naziva sve manje u razgovornom jeziku.

Prebirući po jezičnoj prošlosti istarskih Hrvata, Peruško se letimice zaustavlja i na jeziku Istarskog razvoda, toga poznatoga hrvatskoglagojskog spomenika hrvatskoga jezika i srednjovjekovne književnosti. Za Peruška je on važan, prvo, jer je pisan glagoljicom i, drugo, što po svojim jezičnim obilježjima nedvojbeno svjedoči

„da nije istina ona izmišljotina, kojom su operirali najprije talijanski iredentisti a kasnije fašisti, da istarski Hrvati ne govore hrvatski, da nisu svjesni ni svoga jezika ni svoje narodnosti, i da je i naziv jezika i nacionalnost importiran od propagandista iz Hrvatske.”²⁰

¹⁹ Isto, str. 42.

²⁰ Isto, str. 70.

Peruško i u narodnim pjesmama iz različitih istarskih krajeva opaža neka zajednička jezična obilježja. Ponajprije u cijeloj je Istri jezik narodne pjesme približno jednak i u njemu gotovo da i nema talijanskih riječi. I drugo: istarska narodna pjesma potvrđuju jezično, kulturno i nacionalno jedinstvo s ostalim hrvatskim krajevima. A to onda navodi Peruška da sažeto i jasno iznese svoj opći pristup hrvatskom jeziku u Istri, koji se lako razabire iz svih njegovih jezikoslovnih prinosa:

„Po jeziku smo danas mi u Istri ono što jesmo: njegujemo ga, čuvajmo ga i dalje razvijajmo. Obogaćujemo ga riječima i oblicima iz velike i bogate riznice hrvatskosrpskog književnog jezika i odstranjujemo iz njega sve ono što je u njega silom prilika ušlo u toku stoljeća, u prvom redu riječi i izraze koji su se u naš jezik uvukle iz drugih jezika ili su nam silom nametnute za vrijeme tuđe vladavine.”²¹

Moglo bi se reći da su protekla desetljeća malo što oduzela od aktualnosti tih riječi.

I kao što je svoje jezične razgovore započeo s onodobnim stanjem hrvatskoga jezika u Istri, autor se na kraju, nakon puta u jezičnu prošlost i šetnje po terenu, opet vraća u suvremeno mu stanje hrvatskoga književnog jezika na primjeru porabe pridjeva *pulski*, *puljski*. Peruško se oštro suprotstavlja onima koji oblik *puljski* tjeraju iz književnog jezika jer da je zastario. Pritom navodi niz pisaca iz Istre koji su potkraj devetnaestoga i u prvoj polovici dvadesetog stoljeća pisali *puljski*, a ne *pulski*. Danas je ipak prevladao pridjev *pulski*, a *puljski* se rjeđe susreće u pojedinim autorima, ali ni starije pisce (npr. Matu Balotu) ne treba popravljati mijenjajući mu njegov *puljski* u *pulski*.

Sve u svemu, Peruškova nevelika knjižica ima svoje zasebno mjesto u mnoštvu jezikoslovnih radova o istarskom jezičnom mozaiku. Iznikla je iz ljubavi prema užem zavičaju i hrvatskom jeziku i iz potrebe da se unese reda u poimanje jezika i u jezičnu svijest ljudi. Njezin autor gleda na hrvatski jezik na temelju onodobnih jezikoslovnih spoznaja, zanima ga prije svega živi jezik i iznosi poglede slične današnjima kada je riječ o jeziku u književnom djelu.

Posve je naravno da su neki dijelovi u jednome i drugom Peruškovu priručniku danas zastarjeli. U hrvatskom jezikoslovlju dosta se toga promijenilo u prošlih četrdesetak godina pa je tako i s Peruškom. Promjene sežu od naziva jezika, koji je u njega mogao biti samo hrvatskosrpski, pa do brojnih izmjena na dijalektološkom zemljovidu hrvatskih govora u Istri. Važnije je ipak da je Peruško pristupao svakomu pa i naoko sitnom jezičnom pitanju promišljeno i s biranim jezičnim osjećajem. Škole je podsjećao na njihovu veliku zadaću u promicanju jezične kulture, u izvornoj narodnoj pjesmi i narodnim govorima nalazio je stare jezične posebnosti vrijedne nasljedovanja, putovao je po mnogim krajevima, slušao i bilježio živu narodnu

²¹ Isto, str. 75.

riječ, poticao suvremenike da posvete više pozornosti toponomastici svoga kraja. I o svemu je tome pisao pouzdano i živahno.

Literatura

- Parovel, P.: Izbrisani identitet, Udruženi nakladnici, Pazin, Poreč, Pula, 1993.
- Peruško, T.: U svom vremenu, Istra kroz stoljeća, knj. 30., Rijeka, Pula, 1984.
- Peruško, T.: Pravopisni priručnik za riječi s glasovima č, ć, dž, đ, ije, je, ŠK, Zagreb, 1957.
- Peruško, T.: Razgovori o jeziku u Istri, „Glas Istre”, Pula, 1965.
- Ribarić, J.: Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, Srpski dijalektološki zbornik, Beograd, IX./1940., str. 1.–207., drugo izdanje: O istarskim dijalektima, „Josip Turčinović”, Pazin, 2002.
- Šimunović, P. – Bratulić, J.: Prezimena i naselja u Istri I., II., III., Udruženi nakladnici, Rijeka, Pula, 1970./1985.
- Šimunović, P.: Mozaik istarskih govora, Istra, 3.–4./1985., str. 66.–73.
- Vukušić, S.: Radovi na polju hrvatskog jezika, Istra, 2.–3., Pula, 1977., str. 60.–62.
- Zoričić, I.: Peruškovi razgovori o jeziku danas, Hrvatski u praksi, „Žakan Juri”, Pula, 1998., str. 423.–426.

Sažetak

Ivan Zoričić, Filozofski fakultet u Puli
UDK 811.163.42(091), stručni članak
primljen 5. siječnja 2005., za tisak prihvaćen 20. travnja 2005.

Ansichten von Tone Peruško über die kroatische Sprache in Istrien

Obwohl Tone Peruško in erster Linie kein Sprachwissenschaftler war, fanden seine sprachlichen Betrachtungen seinerzeit einen beträchtlichen Anklang in der allgemeinen und fachlichen Öffentlichkeit, besonders in Istrien. Der Autor unterlegt in diesen Betrachtungen über Sprachen und Redewendungen in Istrien, fordert Schulen an ihre wichtige Aufgabe auf, die Sprachkultur zu fördern, findet alte Sprachbesonderheiten in ursprünglichen Volksgedichten und in den Volksredeweisen, zeichnet die lebendige Rede im Volk und treibt seine Zeitgenossen an, mehr Aufmerksamkeit der Ortsnamenkunde ihrer Heimat zu widmen. Darüber schreibt er lebhaft und vertrauensvoll.

Es ist selbstverständlich normal, dass einige Teile in seinen Werken, etwa vierzig Jahre nach ihrer Entstehung, veraltet sind. Wichtig jedoch ist hervorzuheben, dass sich Peruško für jedes, sogar gering scheinendes Sprachgebiet mit gewähltem Sprachgefühl auseinandergesetzt hat.